

Magyar nyelvű nyomtatványok Romániában 1919-1940 között – két kötetben

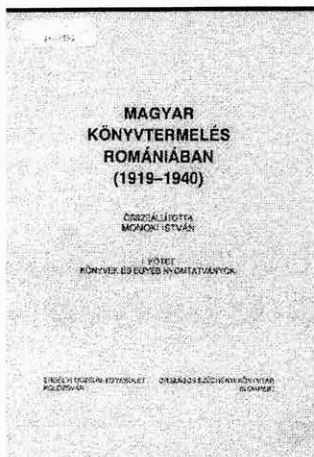
Monoki István bibliográfiájának kiadástörténete

Kégli Ferenc

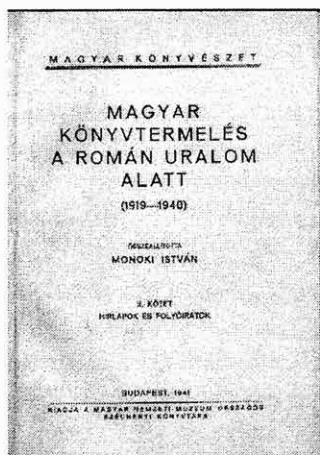
Az első világháború befejezését követő kezdeti bényultság után a Romániában kisebbségbe került erdélyi magyarság – a nehézségek ellenére – hamarosan hozzáfogott politikai és kulturális életének megszervezéséhez. Az Erdélyi Múzeum-Egyesület hozzákezdett az egyetemétől megfosztott magyar értelmiség tudományos fórumainak megteremtéséhez. Elvágva a magyarországi szellemi központoktól, jelentős mértékben megnőtt az újonnan létesült erdélyi nyomdákban előállított kiadványok mennyisége, oly mértékben, hogy bibliográfiai számbavételük is szükségessé vált.

Az erdélyi magyar könyvészet kurrens bibliográfiájának megindítása a romániai magyar irodalmi és tudományos élet egyik irányítójának, szervezőjének, *György Lajos*nak az érdeme volt. Az ő bibliográfiai munkásságát folytatta *Ferenczi Miklós*, a ko-

lozsvári egyetemi könyvtár főkönyvtárnoka, majd *Valentiny Antal* vette át *Ferenczi* hagyatékát. A bibliográfiák kezdetben az *Erdélyi Irodalmi Szemlé*ben, majd az 1930-ban újrainduló *Erdélyi Múzeum*-ban jelentek meg évenként, de önállóan is kiadásra kerültek a György Lajos által szerkesztett, *Erdélyi tudományos füzetek* című sorozat tagjaként. Ugyancsak György Lajos indította meg a korszak magyar nyelvű hírlapjainak és folyóiratainak bibliográfiáját is, az 1919–1923 közötti évek anyagának közzétételével (megjelent az *Erdélyi Irodalmi Szemlé*ben, továbbá a *Tanulmányok és értekezések* I. 2. számaként is). Az időszaki kiadványokról azonban a későbbiekben mindössze egy 1935. tárgyévi összeállítás jelent meg *Monoki István* egyetemi könyvtáros munkájaként (előbb az *Erdélyi Múzeumban*, majd a *Tudományos füzetek* c. sorozatban).¹

Magyar könyvtermelés Romániában : (1919–1940) / összeáll. Monoki István. 1. Könyvek és egyéb nyomtatványok. – Kolozsvár : Erdélyi Múzeum-Egyesület ; Budapest : Országos Széchényi Könyvtár, [1998]. – [1–6.], V., 7–561. p.

Magyar könyvtermelés a román uralom alatt : (1919–1940) / összeáll. Monoki István. 2. Hírlapok és folyóiratok. – Bp. : Magyar Nemzeti Múzeum Országos Széchényi Könyvtára, 1941. – X, 264 p.
Címlapváltozat: A magyar időszaki sajtó a román uralom alatt : 1919–1940. – (Magyarország időszaki sajtójának könyvészete ; 7.)

Amikor a Magyar Nemzeti Múzeum Országos Széchényi Könyvtára az 1930-as évek végén megkezdte a Magyar könyvészet éves köteteinek közreadását, Fitz József főigazgató az indító, 1936-os tárgyévi kötet bevezetőjében összefoglalta a magyar nemzeti bibliográfia gyűjtőkori szempontjait: „nemcsak a magyaryelvű irodalmat öleli fel, hanem a Magyarországon megjelent idegennyelvűt is; kiterjeszkedik a külföldön megjelent magyaryelvű sajtótermékekre, de magyar szerzőktől idegen nyelveken megjelent műveire is, sőt idegen szerzők idegennyelvű, de magyar vonatkozású közleményeire is.”²

A megjelent éves könyvészetek azonban kizárólag a magyarországi kiadványtermést tartalmazták, mivel csakis ez a gyűjtőkori elhatárolás adott lehetőséget – a hazai nyomdák kötelespéldány szolgáltatására támaszkodva – megközelítő teljességű bibliográfiai áttekintés nyújtására. Az első világháború befejezését követően a könyvtár vezetése mindent elkövetett az új országhatáron kívül élő magyarság szellemi produktumainak összegyűjtése érdekében, s akcióikkal jelentős eredményeket értek el,³ azonban a határon túli hungarikumok maradéktalan beszerzése meghaladta a nemzeti könyvtár lehetőségeit. Ha a Magyar könyvészet megjelent hat kötete erre, a már külföldinek számító irodalomra is ki akart volna terjedni, csak meglehetősen hiányos bibliográfiai regisztráció jött volna létre.

A könyvtár természetesen nem kívánt lemondani a nemzeti bibliográfia körébe tartozó művek teljesebb körű számbavételéről. Fitz József, az intézmény későbbi bibliográfiai feladatai között a legfontosabbnak az 1921–1935 közötti ciklus elkészítését jelölte meg, s úgy vélekedett, hogy ennek gyűjtőkörre már túlléphet az országhatáron: „Jugoszlávia és Csehszlovákia évi könyvészete, mely ugyancsak kötelespéldányok alapján készül, magában foglalja az ott megjelent magyaryelvű sajtótermékeket is, az erdélyi magyar könyvek, hírlapok és folyóiratok 1919-től 1937-ig teljesnek mondható évi könyvészete pedig [...] szintén rendelkezésünkre áll.”⁴

A hírlapok és folyóiratok kötete

Az 1940. augusztus 30-ai második bécsi döntés eredményeként Észak-Erdély ismét Magyarország része lett. A kolozsvári egyetem újra magyar egyetemé vált, az Egyetemi Könyvtár igazgatójává Valentiny Antalt nevezte ki a kultuszminiszterium.⁵ A nemzeti könyvtár gyűjtőkörébe tartozó, román fennhatóság alatt keletkezett hungarikumok begyűjtésével és a Széchényi Könyvtárba való eljuttatásával kapcsolatos levelezés során Fitz József felvetette azt az elképzelését, hogy az előkészületben lévő 1921–1935. évi ciklusbibliográfia kiegészítéseként külön kötetben ki kellene adni a román éra alatt megjelent magyar könyvtermelés bibliográfiáját is, még pedig 1940-ig bezárólag. Amint Valentinynek, 1941. január 7-én írta: „*Ezt csak Ti állíthatjátok össze, Kolozsvárt [!]. Amennyiben nem akarnád intézeted kiadványaként kiadni, szívesen vállalkoznék rá.*”⁶

A bibliográfia viszonylag gyors elkészítésének megvolt a reális lehetősége. Az erdélyi bibliográfusoknak köszönhetően ekkorra már 1919-től 1939-ig rendelkezésre állt a retrospektív könyvészetté szerkesztendő anyag többsége. Valentiny – egyetértően Fitz javaslatával – úgy vélekedett, hogy a romániai magyar irodalom ciklikus bibliográfiájának kidolgozása valóban az ő feladatuk, kiadóként viszont a Széchényi Könyvtárt tartotta a legalkalmasabbnak. A bibliográfia összeállítására kollégáját, a már említett Monoki István⁷ főkönyvtárnokot kérte fel. Mint Valentiny beszámolt róla, Monoki – György Lajos felkérésére és bízgatására – már az előző évben megszerkesztette az 1919–1938 között megjelent erdélyi magyar időszaki kiadványok bibliográfiáját, amit még az év második felében kiegészített az 1940. augusztus végéig közzétett anyaggal.⁸

Fitz József sietett kijelenteni, hogy vállalja a bibliográfia kiadását,⁹ s ezt követően érthető örömét fejezte ki Monoki István akkor, midőn 1941 februárjának közepén Budapestre küldhette kéziratát: „Tö-

rekvésemben mindig a magyar kulturális életcélt igyekeztem szolgálni és most, mikor annyi megpróbáltatás után vágyam a megvalósulás felé közeledik, szívemet igazi boldog öröm tölti el.” Egyben jelezte, hogy amint a könyvtári munkák engedik, személyesen is ellátogat a Széchényi Könyvtárba.¹⁰

A márciusban sorra kerülő látogatásig¹¹ – a levélváltások révén – megoldódtak a felmerült módszertani problémák, tisztázódtak a kiadás körülményei. Monoki hozzájárult ahhoz, hogy a hírlapok és folyóiratok címeinek betűrendezésekor ne vegyék figyelembe a névelőket. Eldőlt, hogy a kiadvány 200-200 példányban, kétféle címlappal jelenik meg: az egyik a romániai magyar könyvészet második köteteként (a később megszerkesztendő első kötet tartalmazza majd a könyveket), a másik pedig az eredetileg Magyarországi hírlap- és folyóirat-irodalom bibliográfiája címmel tervezett sorozat hatodik vagy hetedik tagjaként. (A sorozat végleges címe *Magyarország időszaki sajtójának könyvészete* lett.) A nyomtatás munkáját a Dunántúl Pécsi Egyetemi Könyvkiadó és Nyomda Rt. nyomdája végezte, s a korrektúraíveket közvetlenül Monokinak küldte meg.¹²

A kész kötet első példányai 1941. november végén jöttek ki a nyomdából,¹³ s december elejére Monoki, az Egyetemi Könyvtár által igényelt példányokon kívül, már további harmincra kapott megrendelést Kolozsvárott. (A vidéki intézeteket és iskolákat körlevélben kívánta tájékoztatni a kötet megjelenéséről.)¹⁴ 1942 januárjában további példányok elhelyezésére nyílt lehetőség, ezért Monoki a sorozati kiadváltozatból már megérkezett tíz példány mellé a második kötetként közzétett változatból további negyven példányt igényelt,¹⁵ melyeket még ugyanabban a hónapban (a példányok számát ötvenre kiegészítve) meg is kapott.¹⁶

Az 1919-től 1940. augusztus 30-ig terjedő időben Romániában megjelent magyar, vagy magyar és egyéb nyelvű hírlapokat és folyóiratokat magába foglaló betűrendes bibliográfia „Bevezetés”-e mód-

hetilapok	996	17,7%
vallási, hitbuzgalmi lapok	816	14,5%
szaklapok	794	14,1%
napilapok	676	12,0%
egyesületi-, párt- és szövetségi lapok	531	9,4%
szépirodalmi, társadalmi lapok, folyóiratok	489	8,7%
riportlapok	331	5,9%
művészeti lapok	228	4,0%
tudományos folyóiratok	176	3,1%
ifjúsági lapok	153	2,7%

A legtöbb tétellel rendelkező szakcsoportok

szertani tájékoztatót nyújt a címleírások felépítéséről, továbbá öt statisztikai táblázattal és az ezekhez fűzött magyarázatokkal mutatja be a romániai kisebbségi magyar sajtó életjelenségeit. A huszonkét év alatt, Románia 69 helységében 1260 féle hírlap és folyóirat látott napvilágot, együttesen 1672 cím alatt, összesen 5627 (másik táblában 5626) évfolyamban. Az 1919 előtt létezett 101 időszaki sajtótermékből 43 érte meg (esetenként címet változtatva) 1940 nyarát, ugyanakkor az időközben keletkezettek közül nagyon sok tiszavirág életűnek bizo-

Az ötvennél több időszaki kiadványcímmel rendelkező helységek, az összes címhez viszonyított arányukkal és a kiadványokat előállító nyomdák számával

	cím	%	nyomda
Kolozsvár	437	26,1%	74
Temesvár	214	12,7%	58
Nagyvárad	147	8,8%	26
Arad	126	7,5%	31
Marosvásárhely	93	5,6%	23
Szatmárnémeti	84	5,0%	20
Bukarest	76	4,5%	32
Brassó	68	4,0%	18

nyult. (A két táblázat néhány kiemelt adatot közöl.)

A bevezetőből megismerhetjük az anyaggyűjtés nehézségeit is. 1923-ban Erdélyre is kiterjesztették a nyomdai kötelespéldányok beszolgáltatására Romániában 1904 óta érvényben lévő törvényt. Ez arra kötelezte a nyomdákat, hogy termékeikből két példányt küldjenek be a kolozsvári román I. Ferdinánd Király Tudomány Egyetem könyvtárának (az egykori Egyetemi Könyvtárnak).¹⁷ A nyomdák azonban

igen sok esetben nem vették figyelembe e rendelkezést, s a bibliográfia szerkesztője levelezéssel, kiadók, nyomdák, szerkesztőségek személyes felkérésével törekedett a hiányzó adatokat pótolni. (A címjegyzékbe csak azok az adatok kerültek be, amelyek valódiságáról a szerkesztő meggyőződött, s ha vett is át általa nem látott adatokat, mindenütt megemlítette a forrást. Így természetesnek tekinthető, hogy azóta felbukkantak e kiadványból hiányzó tételek.)¹⁸

A bevezető végén Monoki köszönetét fejezi *Ion Musleanak*, a kolozsvári volt román tudományegyetem könyvtára igazgatójának, aki nemcsak rendelkezésére bocsátotta az időszaki sajtóanyag magyar részét, hanem a fennálló hiányok széleskörű reklamálását is elrendelte. Szintén köszönetet mond *Aurelia Spacunak* és *Al. Martonnak* az Academia Română könyvtárából küldött, *Bakó Lászlónénak* és *Kócsy Jenőnek* az aradi, *R. Berde Máriának* a nagyváradi kiadványokra, *Marton Lajosnak* pedig a zsidó sajtóra vonatkozó

felvilágosításokért. Kiemelten említi György Lajos nevét, akinek biztatása és támogatása lehetővé tette műve elkészítését és befejezését.

A „Betűrendes címjegyzék” leírásaiban az adatok a teljesség igényével, a dokumentumhoz hűen tükröződnek. (Külön táblázat tájékoztat a leírásokban előforduló román helynevek magyar megfelelőjéről.) A betűrenden kívüli tájékozódásra „Szakbeosztásos tájékoztató”, „Földrajzi tájékoztató” és „Névmutató” nyújt lehetőséget.

A *Magyar Könyvszemlében Goriupp Alisz*,¹⁹ illetve az *Erdélyi Múzeumban Mokcsay Júlia*²⁰ egyaránt méltatták e munka jelentőségét, kiemelték pontosságát, értékeit. Mokcsay kifejezte azt a reményét is, hogy a *Magyar könyvtermelés a román uralom alatt (1919–1940)* című kiadásváltozat második köteteként megjelent hírlap- és folyóirat-bibliográfiát hamarosan követi majd a könyvbibliográfiát tartalmazó első kötet.

A könyvbibliográfia szerkesztése

Amint befejezte a hírlap-bibliográfiai munkálatait, Monoki azonnal hozzáfogott az első kötet, a könyvbibliográfia összeállításához, s 1941 novemberére már össze is gyűjtötte az anyagát.²¹ A kiindulási alapot a megjelent éves bibliográfiák adták, melyek elsősorban az egyetemi könyvtárba beérkezett kötelepéldányok leírásait foglalták magukba. A könyvészet minél teljesebbé tétele érdekében Monoki minden tőle telhetőt elkövetett. Kiadókkal, szerzőkkel levelezett, átvizsgálta a kolozsvári református lelkészi hivatal könyvtárát, a ferencesek zárójában lévő kiadóhivatal raktárát, az unitárius püspöki hivatal nyomtatványtárát. Támogatták munkáját a jelentős állománnyal rendelkező könyvgyűjtők is. Így átnézhetette *Jancsó Elemér*, *Jordáky Lajos*, *Koleszár László*, *László Dezső*, *Ligeti Ernő*, *Marton Ernő*, *Tóth Kálmán*, *Turnovszky Sándor* és

Walter Gyula magánkönyvtárát. Kutatásai eredményeként – saját számítása szerint – a korábbi bibliográfiák tartalmát több mint 900 tétellel tudta gyarapítani.²²

Most már csak a bibliográfia szerkezetével, illetve gyűjtőkörével kapcsolatos kérdések eldöntése volt hátra. A főrészt szakcsoportok szerinti legyen vagy betűrendes? Ha szakcsoportok szerinti, akkor milyen elv szerint történjék a szakbeosztás, ha viszont betűrendes, milyen legyen a mutató: szakbeosztásos vagy tárgyszavas?²³ Szerepeljenek-e az erdélyi íróknak Románián kívül kiadott, illetve Romániában megjelent, de idegen nyelvű (pl. latin) művei?²⁴

A bibliográfia szerkezetének megválasztását Fitz József a szerkesztőre bízta, de közölte azt a véleményét, hogy szakrendszer esetén a tizedes rendszert tartja legidősebbnek.²⁵ A gyűjtőkör kiterjesztésével kapcsolatban támogatta a magyar szerzők romániai kiadású, idegen nyelven megjelent munkáinak a fölvételét.²⁶ Monoki azt a megoldást választotta, hogy a betűrendes fő részben szerepeltette a művek teljes leírását, a kötet tizedes osztályozás szerint rendezett második részét pedig indexként (a tételek rövidített leírásával) kívánta kidolgozni.

A betűrendes rész megszerkesztése 1942 októberére fejeződött be, s e rész mintegy 620 oldalnyi gépelt kéziratának Budapestre küldésével lehetőség nyílt az I. kötet nyomdai munkálatainak a megkezdésére. (A bevezetés megírását és a névmutató összeállítását amúgy is a betűrendes rész teljes elkészülte után lehetett elvégezni, s a korrektúramunkák szünetében jutott idő az egyetemes tizedes osztályozórendszer *Káplány Géza* által fordított, magyar nyelvű rövidített kiadásának jelzeteit felhasználó szakmutató befejezésére.) Monoki a nyomdai szedést illetően a Széchényi Könyvtár éves könyvészeiben alkalmazott formát javasolta, azzal a kiegészítéssel, hogy kérte az általa használt három féle zárójel-típus alkalmazásának szigorú betartását.²⁷

A nyomtatás költségeire, az előzetes kalkuláció szerint legalább négyezer pengőt kellett számítani. A Széchenyi Könyvtárnak elsősorban az évről évre megjelenő magyarországi éves könyvészet kiadásáról kellett gondoskodnia a költségvetési keretéből. Mivel a nyomdai árak növekedtek, a dotáció viszont nem emelkedett, az erdélyi bibliográfia kiadási költségeire Szinyei Merse Jenő vallás- és közoktatásügyi minisztertől kért és kapott a főigazgató két-ezer pengő támogatást.²⁸ A betűrendes rész kéziratát 1942. december 21-én küldte el az OSZK a hír-
lap-bibliográfiát is készítő Dunántúl Pécsi Egyetemi Könyvkiadó és Nyomda Rt.-nek.²⁹ A nyomda arra lett felkérve, hogy az anyagot Monoki hírlap- és folyóirat-bibliográfiájának mintájára szedje ki, a próbaszedés levonatából Monoki és a Széchenyi Könyvtár is kapjon, a korrektúra-levonatokat pedig mindenkor a szerzőnek küldje Kolozsvárra.³⁰ Megindultak a kötet nyomdai munkálatai. A hasáblevonatokat a szerző nemcsak korrektúrázta, hanem az időközben előbukkant új tételekkel is kiegészítette. A javított, kiegészített hasáblevonatok nyomán megkezdődött a betördelt oldalak korrektúrára való kinyomtatása. Időközben Monoki kéziratban elkészítette a szakrendi csoportosítást, megírta a bevezetést. A hasáblevonatok az „S” betű végénél, a tördelt oldalak pedig a „C” betű elejénél tartottak, amikor a folyamat – feltehetően 1944 közepe táján – megszakadt, s a körülmények – úgy látszik – több mint tíz évig nem voltak alkalmasak a szerző és a Széchenyi Könyvtár közötti kapcsolat felújítására.

A könyvbibliográfia kézírata

A már nyugdíjas Monoki István 1958. október 4-én levélben fordult az OSZK-hoz, kiadásra ajánlva fel a könyvészet nála lévő kéziratát. *Sebestyén Géza* főigazgató-helyettes válaszában arról tájékoztatta őt, hogy a könyvtár hajlandó kiadni a kötetet, s „*addig*

is, míg a kiadásra sor kerül, a kéziratot házi tudományos használatra /külföldi hungarica-nyilvántartás kiegészítése stb./ átveszi”.³¹ Elkészült egy megállapodás-tervezet is, melyben az is szerepelt, hogy Monoki a kéziratot a szerzői jogok fenntartásával adja át, a könyvtár a „*bibliográfiát rövidesen, lehetőleg néhány éven belül nyomtatásban kiadja, úgy hogy annak rendszerén ne essék semmi olyan változtatás, amely használatára hátrányos lenne*”, előlegként pedig tízezer forintot folyósít a szerzőnek.³²

Az okok már nem ismeretesek hogy miért, de a szerző nem fogadta el a felajánlott megoldást. A kézirat ügye szerencsére ezzel nem zárult le véglegesen. Négy évvel később, 1962 júniusában, *Herepei Árpád* ny. könyvtárigazgató közvetítésével az akkor már 75 éves Monoki jelezte, hogy szeretné a kapcsolatot újra felvenni az OSZK-val.³³ Július 30-ai dátummal új megállapodás készült, amely lényegében megismételte a korábbi megállapodás-tervezet szövegét, mindössze a szerzői honorárium előlege növekedett meg 15 ezer forintra.³⁴ A megállapodás következményeként szeptember 28-án került sor az adásvételi szerződés aláírására Budapesten. A szerződés értelmében

„MONOKI István az Országos Széchenyi Könyvtárnak eladja – szerzői jogai fenntartásával – a romániai magyar könyvtermelés 1919-1940. évekre terjedő könyvészetének általa összeállított, az Országos Széchenyi Könyvtár képviselői által ismert, alapanyagában mintegy 6948 tételre terjedő, betűrendes és szakrendi részre tagolt kéziratát és tudomásul veszi, hogy ezt a kéziratot az Országos Széchenyi Könyvtár tájékoztató, bibliográfiai vagy más tudományos, illetve egyéb könyvtári munkája keretében felhasználja, illetve olvasóinak használatra rendelkezésre bocsátja;

az ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR a kézirat teljes vételáraképpen 15,000.- /tizenötezer/ forintot utal ki a Magyar Nemzeti Bank által megszabott módon Monoki István kezéhez, a kéziratot állományába iktatja, annak megőrzését biztosítja és gondoskodik arról, hogy a szerző kiadási jogai a kézirat könyvtári használata során sérelmet ne szenvedjenek.”³⁵

A magyar könyvtermelés Romániában 1919–1940. években. I/1–2. címet viselő, (1. rész: Könyvek és nyomtatványok. 2. rész: Szakbeosztásos katalógus), hasáb- és tördelt korrektúralevonatokból, illetve gépiratos oldalakból álló, Monoki kézírásos javításait és kiegészítéseit is tartalmazó anyag 1962. október 16-án került a könyvtár Kézirattárának állományába, s a Fol. Hung. 3088 jelzetet kapta.³⁶

A kézirattól a kötetig

Szakmai körökben a kézirat léte ismert volt. Amikor 1967-ben a bukaresti Editura Pentru Literatura azt tervezte, hogy kiadja az 1919–1968 közötti romániai magyar irodalom bibliográfiáját, kétpéldányos másolatot kért a Széchényi Könyvtártól Monoki kéziratáról. (A felmerült költségeket természetesen megtérítették volna.) A könyvtár arról tájékoztatta a kiadó igazgatóságát, hogy mivel a kézirat a szerzői jog fenntartásával jutott a birtokába, a kiadónak – Monoki István 1963-ban történt elhunyna miatt – az örökösökkel kellene szerződést kötnie. Ebben az esetben a könyvtár készséggel foglalkozna a másolat készítésére vonatkozó kéréssel.³⁷

A Könyvtári hungarika dokumentumok bibliográfiai regisztrálásának keretterve című, 1977–78-ban készült átfogó program, a könyvtári dokumentu-

mok bibliográfiai regisztrálásának áttekintésekor nem említi ugyan tételesen e kéziratot forrást,³⁸ de a keretterv tárgyalásához készített háttéranyagban szerepel.³⁹

A Magyar könyvészet 1921–1944. A Magyarországon nyomtatott könyvek szakosított jegyzéke című retrospektív bibliográfia 1983-ban megjelent I. kötetében Monoki István: Magyar könyvtermelés a román uralom alatt. /1919–1940./ 2. köt. Hírlapok és folyóiratok kezdetű tétel alatt megjegyzésként található utalás a kiadatlan első kötetre: „A mű első része kéziratban: OSZK Fol. Hung. 3088/I. 1–2.”⁴⁰

Aki a romániai magyar irodalommal érdemben kívánt foglalkozni, nem hagyhatta ki Monoki munkáját. Az évtizedek során az intenzív használattól igen rossz állapotba került kézirat megóvása érdekében 1988 júliusában Kertész Gyula, az OSZK Retrospektív Bibliográfiai Osztályának vezetője kezdeményezte azt, hogy használati másolat készüljön az eredeti példány védelme érdekében.⁴¹ Az osztály távlati tervei között ugyanis szerepel a két világháború közötti korszak külföldi magyar nyelvű könyvészetének a kiadása is, s egyik nélkülözhetetlen forrásnak e művet tekinti. A kéziratról a szükséges restaurálási munkálatok elvégzése után elkészültek a másolatok.⁴²

Egy másolati példányt a Romániai magyar irodalmi lexikon szerkesztősége is megkapott. A mű munkájuk egyik alapforrása lett, s használata során alakult ki az a meggyőződésük, hogy a bibliográfia kiadása még mindig időszerű lenne. Már 1992-ben, egy OSZK-ban tartott megbeszélésen javasolta a lexikon főszerkesztője, Dávid Gyula, a kézirat nyomtatott formában történő közreadását. Az OSZK munkatársai nem támogatták a mű eredeti állapotban történő megjelentetését, mivel leírása és szerkezete a mai bibliográfiai-módszertani követelményeknek már nem felel meg, anyaga ellenőrzésre, kiegészítésre szorul. Az Országos Széchényi Könyvtár és az Erdélyi Múzeum-Egyesület között 1993. február 19-én aláírt bibliográfiai együttműkö-

dési megállapodás e vonatkozásban éppen ezért csak annyit tartalmaz, hogy a retrospektív feldolgozásban való együttműködés az OSZK bibliográfiai programjához igazodjék.⁴³

Úgy tűnt, hogy Monoki könyvészete továbbra is csak tanulmányok kéziratoss forrásaként, későbbi retrospektív bibliográfiák alapanyagaként fog funkcionálni. 1997 januárjában azonban Dávid Gyula – figyelembe véve Monoki István születésének az évi 110. évfordulóját is – új javaslatot terjesztett az OSZK vezetősége elé. A javaslat lényege az volt, hogy elhagyva a mű második (szakrendi) részét, csakis a betűrendes leíró rész kerüljön sajtó alá, a tételek kapjanak sorszámozást, és a sorszámok felhasználásával készüljön név- és helynévmutató.⁴⁴ Ennek az elképzelésnek a megvalósítása már nem váltott ki ellenkezést. *Poprády Géza*, az OSZK főigazgatója és *Benkő Samu*, az EME elnöke 1997. március 6-án írt alá egy olyan megállapodást, melynek az a lényege, hogy Monoki István kézírata közös közreadásban, az 1941-ben megjelent önálló (nem sorozati) kiadás I. köteteként jelenjék meg. Az EME a kézirat sajtó alá rendezését, az OSZK pedig az 500 példányban történő kinyomtatást vállalta.⁴⁵

A sajtó alá rendezés feladatát Dávid Gyula és *Jancsik Pál* végezte el Kolozsvárott, figyelembe véve az OSZK Retrospektív Bibliográfiai Osztálya munkatársainak módszertani javaslatait is. A megszerkesztett anyag 1997. október 28-án került az OSZK Háznyomdába, s a Nemzeti Kulturális Alap Könyvtári Kollégiuma, az Országos Kiemelésű Társadalomtudományi Kutatások Kollégiuma és az Illyés Közalapítvány által támogatott kiadvány első kész példányai 1998. január 30-án hagyták el az üzemet. (A megállapodás szerint a példányokból 300 az EME-t, 200 az OSZK-t illette meg.)

A *Magyar könyvtermelés Romániában (1919–1940). 1. kötet. Könyvek és egyéb nyomtatványok* címmel megjelent részművel, több mint ötvenévnnyi tetszhalál után vált teljessé Monoki István könyv- és sajtó-

bibliográfiája. A kötet előszavában Dávid Gyula bemutatja Monoki Istvánt és bibliográfiáinak sorsát, s tájékoztat mindazokról a nem érdemi beavatkozásokról, melyek szükségessé váltak a sajtó alá rendezés során. A kötet betűhíven közli a szerző eredeti bevezetőjét is, melyben beszámol munkájának forrásairól, illetve értékeli a könyvtermelés általa készített statisztikai tábláinak adatait. (A hat, különböző szempont szerint összeállított táblázat a bevezetőt követi.) A kiadványok 72 település összesen 382 nyomdájában készültek, s a hírlapokon, folyóiratokon kívül a kiadványműfajok szinte teljes skáláját lefedik. (A nyomdák számát természetesen csökkentheti a cégek esetleges név- és tulajdonosváltozása.)

A művek tartalmi megoszlásának százalékos aránya

szépirodalom	28%
szak- és ismeretterjesztő irodalom	35%
vallásos irodalom	16%
tankönyv	7%
törvények és rendeletek, zeneművek, kiállítási katalógusok, könyvárjegyzékek, katalógusok	8%
iskolai értesítők, évkönyvek, naptárak, zárszámadások	6%

A kétszáz fölötti kiadványszámmal rendelkező helységek, százalékos arányukkal és a kiadványokat előállító nyomdák számával

	mű	%	nyomda
Kolozsvár	3497	50%	71
Nagyvárad	582	8%	25
Temesvár	426	6%	32
Arad	344	5%	29
Brassó	277	4%	14
Marosvásárhely	221	3%	23

Szemléltetésül következzenek néhány kiemelt adat, Monoki eredeti számításait felhasználva:

A megjelent kötet 6987 számozott tételt közöl egységes szerzői, szerző hiányában címszerinti betűrendben (egy-egy sorszámot kaptak a sorozatok címei is). Tartalmazza a gépiratra, illetve a korrekturelevonatokra utólag kézírással betoldott tételeket is. (Ezeket a kiegészítéseket viszont már nem lehetett a Monoki által összeállított statisztikai táblák adatain végigvezetni.) Az eredeti, részben ellenőrizetlen címléírásokon nem történt változtatás (a későbbi kutatások feladata lesz egyes nevek és címléírások bizonytalanságainak tisztázása a nyomtatványok kézbevételeivel). A leírások értelmezését rövidítésjegyzék segíti. A bibliográfia többszempontú megközelítését a sajtó alá rendezők által szerkesztett, és a tételszámokra utaló „Kiadó és nyomdahelemek mutatója”, valamint a személyneveket tartalmazó „Névmutató” teszi lehetővé.

Elmondható, hogy az Országos Széchényi Könyvtár, illetve az Erdélyi Múzeum-Egyesület jóvoltából immár könnyen elérhető forrásként a kutatók, érdeklődők rendelkezésére áll Románia 1919–1940 közötti magyar nyelvű nyomtatott produktumainak megközelítő teljességű, betűrendes bibliográfiája, mely hű tükrét mutatja a kisebbségben élő magyar etnikum – küzdelmekkel teli – szellemi életének. (Egy előzetes igényfelmérés remélhető pozitív eredménye után, talán érdemes lenne megfontolni a hírlapokat és folyóiratokat tartalmazó, már beszerezhetetlen II. kötet hasonmás közzétételét is.) A most megjelent kötet betűrendben sorakozó leírásai, ellenőrzött formában, a gyűjteményes művek analitikus feltártságával, a többszempontú visszakeresést lehetővé tevő kiegészítésekkel, a lelőhely feltüntetésével, részévé válhatnak egy majdani, a külföldi magyar nyomtatványokat magába foglaló bibliográfiai adatbázisnak.

Irodalom

1. KERTÉSZ Gyula: A romániai retrospektív hungarika bibliográfia fejlődésének állomásai. In: OSZK híradó, 1996. 5–6. sz. p. 8–11.
2. FITZ József: „Magyar könyvészet 1936”. In: Magyar könyvészet. 1936. Összeáll. Szollás Ella, Droszt Olga, Mokcsay Júlia. Kiad. az Országos Széchényi Könyvtár. Bp. 1939. p. VII.
3. NÉMETH Mária: Az Országos Széchényi Könyvtár története 1919–1922. Bp. : OSZK, 1997. p. 88–94. – Dezsényi Béla: Fejezetek az Országos Széchényi Könyvtár gyarapítási politikája és állományának fejlődése köréből a két világháború között. In: Az Országos Széchényi Könyvtár évkönyve. 1968–1969. Fel. szerk. Dezsényi Béla. Bp. : OSZK, 1971. p. 171–184. (Az elcsatolt országrészek c. fejezet.)
4. Fitz (2. jegyz.) p. VI–VII. – KOVÁCS Ilona: Az Országos Széchényi Könyvtár tudományos munkája és kiadói tevékenysége 1936–1944. In: Az Országos Széchényi Könyvtár évkönyve. 1968–1969. Fel. szerk. Dezsényi Béla. Bp. : OSZK, 1971. p. 171–184.
5. GYÖRGY Lajos: Az erdélyi oktatásügy és a kolozsvári Egyetemi Könyvtár. In: Erdély magyar egyeteme. Szerk. Bisztray Gyula, Szabó T. Attila, Tamás Lajos. Kiad. az Erdélyi Tudományos Intézet. Kolozsvár, 1941. p. 207–246.
5. OSZK Irattár 4/1941. 1941. jan. 7.
7. MONOKI István, idősb (Deresty, 1887. dec. 11. – 1963. aug. 14. Kolozsvár). A kolozsvári egyetemen 1914-ben szerzett matematika-fizika szakos tanári oklevelet. Negyven éven át volt a kolozsvári Egyetemi Könyvtár tisztviselője, ahonnan igazgatói címmel vonult nyugdíjba. – Romániai magyar irodalmi lexikon. Főszerk. Dávid Gyula. 3. Bukarest : Kriterion, 1994. p. 630–631.
8. OSZK Irattár 48/1941. 1941. febr. 5.
9. Uo. 1941. febr. 8.
10. Uo. 1941. febr. 15.
11. OSZK Kézirattár. Fond 45/472. Monoki István levele Fitz Józsefnek. 1941. márc. 31.
12. OSZK Irattár 48/1941. 1941. febr. 24.; 1941. márc. 3.; 1941. márc. 10.
13. Uo. 1941. nov. 30.
14. OSZK Kézirattár Fond 45/472. Monoki István levele Fitz Józsefnek 1941. dec. 8.
15. OSZK Irattár 48/1941. 1942. jan. 12.
16. Uo. 7/1942. 1942. jan. 16.; OSZK Kézirattár Fond 45/472. Monoki István levele Fitz Józsefnek 1942. jan. 26.
17. György (5. jegyz.)
18. GYÖRGY Béla, az OSZK munkatársa szíves közlése nyomán.

19. GORIUPP Alisz: Monoki István: A magyar időszaki sajtó a román uralom alatt. [...] In: Magyar könyvszemle, 1942. p. 84–86.
20. MOKCSAY Júlia: A legújabb kor magyar könyvészeti törekvései. In: Erdélyi múzeum, 1941. p. 285–290.
21. OSZK Irattár (13. jegyz.)
22. Az 1. köt. Monoki által írt bevezetése, illetve Dávid Gyula előszava alapján.
23. OSZK Irattár (13. jegyz.)
24. OSZK Irattár 48/1941. 1942. jan. 12.
25. OSZK Irattár 7/1942. 1942. jan. 9.
26. Uo. 1942. jan. 15.
27. OSZK Irattár 48/1941. 1942. okt. 7.; okt. 9.; 7/1942. okt. 27. – Monoki a címleírás adatainak forrását jelölő három zárójel-típust az Institut International de Bibliographie által a modern nyomtatványok könyvészeti leírására kidolgozott szabályzat szerint használta. Az OSZK könyvszemléi azonban a könyvben, de nem a címlapon található adat jelölésre használható gömbölyű zárójel nem szerepeltették, mivel a cédulasokszorosító adrema-gépéről ez a jel hiányzott.
28. Uo. 48/1941. 1942. nov. 25. (az irat valódi helye a 7/1942 lenne); 7/1942. 1942. dec. 3.
29. Uo. 7/1942. 1942. dec. 21.
30. Uo. 8/1943. 1943. jan. 9.
31. Uo. 1042/1967. 1958. okt. 23.
32. Uo. – A Megállapodás-tervezet a levél melléklete.
33. Uo. 1962. jún. 22.; 1962. júl. 28.
34. Uo. 1962. júl. 30. – Monoki a megállapodást aug. 28-ai keltezéssel írta alá Kolozsvárott.
35. Uo. 1962. szept. 28. – Az OSZK képviselőjében Sebestyén Géza főigazgató-helyettes írta alá az adásvételi szerződést.
36. OSZK Kézirattár. Növedéknapló 1962/231.
37. OSZK Irattár 1042/1967.
38. HAVASI Zoltán: Kultúránk írott és nyomtatott emlékeinek kutatása. In: Magyar könyvszemle, 1979. 4. sz. p. 347–368.
39. OSZK Retrospektív Bibliográfiai Osztály által őrzött iratmások (továbbiakban OSZK RBO iratai) Hungarika keret-terv. Az 1919–1944 közötti hungarika nyomtatványok főbb típusai és azok bibliográfiai regisztrálásának keretterve.
40. A tétel a 85. oldalon található.
41. OSZK RBO iratai. Monoki István könyvszemléje 1988. júl. 18.
42. Uo. 1988. aug. 25.
43. BERKE Barnabásné: Együttműködési megállapodás az Országos Széchényi Könyvtár és az Erdélyi Múzeum-Egyesület között. In: OSZK híradó, 1993. 1–2. sz. p. 2.
44. OSZK RBO iratai. Monoki István könyvszemléje 1997. jan. 9.
45. Uo. 1997. márc. 6.

Az angol Könyvtári és Tájékoztatási Együttműködési Tanács (LINC) véleményezte a British Library tervezetét a brit nemzeti bibliográfia (BNB) jövőjéről. A BL központi szerepét a BNB összeállításában és publikálásában megerősítve, elfogadták az osztott katalogizálás tervét, de úgy látják, hogy az eddigi együttműködést jól ellenőrzött, összehangolt hálózati munkává kell fejleszteni, annak érdekében, hogy lehetőleg a teljes nemzeti impresszum, tehát a sokféle helyi kiadvány is, bekerüljön a BNB-be (pl. Leicestershire-ből a publikációknak csak 38%-a jut el a nemzeti könyvtárba, s így a bibliográfiába). Egyetértenek a BL javaslatával egy nemzeti szintű ügynökség felállításáról, mely a források felderítésével foglalkozna, s része lenne a bibliográfiai adatbázisok hálózatának, nemzeti és nemzetközi szinten egyaránt.

(Information Management Report, 1998. július)
